

İktisat Terimleri Üzerine

Yard. Doç. Dr. Müslüme NARİN

Giriş

İktisadi etkinlikler, insanlık tarihi kadar eskidir. Başlangıçta malın malla değişimine dayalı iktisadi etkinlikler, bu değiş tokuş düzeninde, zamanla yaşanan sıkıntılar yüzünden değerli madenlerin kullanımıyla karmaşık bir hâl almaya başlamıştır. Değerli madenlerden yapılan paranın kullanımıyla da çağlar içerisinde ticarî etkinlikler artmış ve sistem çok değişik bir yapıya bürünmüştür. Toplum ve ülke içindeki iktisadi etkinlikler, dil içi gelişmeleri de sağlamıştır. İktisadi etkinliklerde yaşanan bu gelişme, küreselleşmeyle birlikte özellikle dilde yeni terimlerin, yeni kavramların ve yeni sözcüklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Genel dilde kullanılan bazı sözcükler terimleşerek özel bir alanda kullanılabildiği gibi bazı terimler de zamanla genel dile geçerek söz varlığında yer almışlardır. Hiç kuşkusuz bir dildeki iktisat terimleri yalnızca ait olduğu toplumun dilinden oluşmamış, başka dillerden de terimler ve sözcükler alınılanmıştır. Bir toplumun, bir ulusun öteki toplumlarla hiçbir ilişki kurmadan yaşamasına olanak yokken uluslararası ticaret, siyaset, kültür ve sanat ilişkileri hemen dile yansımakta ve yeryüzünde bütün dillerde, başka dillerden alınma öğeler bulunmaktadır (Aksan 1996: 29). Alıntı sözcüklerin ve terimlerin oranı dilden dile değişiklik gösterir. Ulusların diğer uluslarla iktisadi ilişkiye girmesi sonucunda etkin olan kültürler, diğer kültürleri de etkilemiş ve diller arası sözcük aktarımı da böylece yeni bir biçim almıştır.

Söz Varlığı ve Diller Arası İlişkiler

Diller arasındaki ilişki, öncelikle kültür ilişkilerine dayanır. İnsanlık tarihi boyunca baskın kültürler ve uygarlıklar diğer dillere sözcüklerini ve terimlerini vererek bu dilleri etkilemiştir. Bir dilin söz varlığı, o dilin tarihine geniş ölçüde ışık tutmakta, yüzyıllar boyunca hangi dillerin etkisiyle ne türden değişimlerin gerçekleştiğini göstermektedir (Aksan 1996: 11). Diller arasındaki bu etkilenmeyi yalnızca dil boyutuna indirgememek gerekir. Dillerin birbirini etkilemesinde iktisadi etkinliklerin de payı bulunmaktadır. İnsanog-

lunun gereksinimlerinin karşılanması amacıyla ister değiş tokuş ilişkisi ister alışverişe dayanan bütün iktisadi etkinlikler dile yansımıştır. Uygarlığın gelişmesiyle birlikte bilgi aktarımı yapan toplumlar, sözcüklerini de diğer toplumlara aktarmışlardır. Tarımda, tarımsal ürünlerin işlenmesinde, hastalıkların sağaltılmasında, mimaride kısacası her alanda ileri olan uygarlıklar, diğer toplumlara öncülük etmişlerdir. Teknolojide ortaya çıkan gelişmeler ve küreselleşme sonucunda, uygarlıklar diğer topluluklara ve uluslara bu teknolojik ürünleri ihraç ederken, aynı zamanda bu ürünlerle ilgili terimleri de aktarmıştır.

Bir ulusun tarih boyunca değişik dönemlerde farklı uluslarla giriştiği iktisadi etkinlikler sırasında yalnızca mal alışverişi yapılmamış, sözcük alışverişi de yapılmıştır. Bir dildeki alıntı sözlerden o ulusun hangi toplumlarla ilişkide bulunduğu, bu ilişkilerin hangi alanda ve hangi ölçüde olduğu anlaşılabilir. Türk ulusunun söz varlığı bu duruma çok iyi bir örnektir. Türk yazı dilinin ilk ürünü Orhun Yazıtlarında yabancı kökenli sözlerin son derece az olmasına karşılık Uygur yazı dilinde yabancı kökenli sözler görülmeye başlar. Uygur metinlerinde az da olsa Çince'den Sanskritçeye, Soğutçadan Tibetçeye kadar çeşitli dillerden alınma sözlere rastlanır (Aksan 1996: 126). Türklerin İslam dinini kabul etmesiyle birlikte Arapça ve Farsça kökenli sözler Karahanlı dönemi edebî ürünlerinden itibaren Türkçeye girmeye başlamıştır (Aksan 1996: 127). Bilindiği gibi Osmanlı Türkçesi döneminde de Arapça ve Farsça sözcüklerin yoğunluğu gittikçe artmıştır (Aksan 1996: 128). Ancak bu dönemde Türkçeye yalnızca Arapçadan ve Farsçadan sözcük geçmediği bilinmektedir. Türklerin Anadolu ve Balkanlarda çeşitli uluslarla ilişkileri sonucunda Rumca, İtalyanca, Ermenice gibi dillerden alıntılar Türkçenin söz varlığına girmiştir. Osmanlının batıya yönelmesiyle de Fransızca sözcükler ve terimler dile girmeye başlamış, bu etkilenme Cumhuriyet döneminde de sürmüştür. Sanatın ve bilimin çeşitli dallarındaki terimlerden gündelik yaşama ait pek çok sözcük Türkçeye geçmiştir. Yakın dönemde de Türkçede karşılığı bulunmasına rağmen özentisi sonucu İngilizce pek çok sözcük Türkçede kullanılır olmuştur (Aksan 1996: 133).

Türkçeye diğer dillerden sözcüklerin geçmesinin yanı sıra Türkçeden de pek çok sözcük dünya dillerine geçmiştir. Değişik dönemlerde Türkçenin Arapçayı, Farsçayı, Macarçayı, Balkan dillerini, Ermeniceyi, Rusçayı ve ilişkide bulunduğu başka pek çok dili etkilediği, çeşitli alanlarda binlerce sözü bu dillere verdiği de bilinmektedir.

Gerek Türkçenin diğer dillere verdiği sözcükler gerekse diğer dillerden aldığı sözcükler incelendiğinde, bu sözcüklerin belirli alanlarda yoğunlaştığı görülür. Denizcilikle, hukukla ve ticaretle ilgili sözcüklerin bir bölümü

İktisat Terimleri Üzerine

İtalyancadan; Anadolu coğrafyasındaki bazı bitkilerin adları Rumcadan; inşaatla ve tarımla ilgili bazı sözler de Ermeniceden Türkçeye geçmiştir. Tarihin bildiği kadarıyla Türk kavimleri yalnızca bozkır kuşağının tek hâkimi olmakla kalmamışlar aynı zamanda Çin, Kuzey Hindistan ve Orta Doğu'yu içine alan tarım kuşağını da yurt edinmişlerdir (Karaağaç 2005: 180). Türk uygarlığının ve kültürünün askerlik, beslenme, giyim, tarım gibi değişik alanlarına ait sözcükleri de Türkçe diğer dillere vermiştir. Başta arpa, buğday, buğday gibi tahıllar olmak üzere birçok bitki adı ile Türkçenin komşularına bir yandan tarım ve tahıla dayalı yiyecek, bir yandan da pamuk ve beze dayalı yiyecek adları ve bu alanlardaki bilgiler (Karaağaç 2005: 181) diğer uygarlıklara kazandırılmıştır.

Bir toplumda bilim, teknik, sanat ve zanaat dalları ne ölçüde gelişip bu dallarda yapıtlar verilirse o dildeki terim söz varlığı da o ölçüde gelişmiş ve genişlemiştir (Aksan 1996: 36). Türklerin en eski dönemlerde tarım toplumu olarak üretim yapması, ürünleri gerek değiş tokuş gerek satım yoluyla iktisadi etkinliklerde kullanmasıyla Türkçede iktisat terimleri söz varlığı ortaya çıkmış ve giderek yaygınlaşmış, gelişmiştir. İktisadi etkinliklere ilişkin Türkçedeki söz varlığı incelendiğinde kuşkusuz Türkçe kökenli sözlerin ve terimlerin çoğunlukta olduğu görülür.

Eski Türkçede İktisat Terimleri

İktisadi etkinliğin ortaya çıkardığı terimler içerisinde vergi terimleri hemen dikkati çeker. Türk yazı dilinin daha ilk döneminde vergi terimlerinin bu kadar yaygın olması, Türklerde iktisadi hayatın çok güçlü ve gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, aynı zamanda Türklerin çok eski zamanlardan beri yerleşik uygarlık örneği bir toplum olduğunu gösterir. Türk yazı dilinin ilk dönemi Eski Türkçedeki vergi terimlerini konu alan dikkat çekici bir çalışmada, yaklaşık elli sekiz terime yer verilmiştir (Özyetgin 2004). Tarihi Türk dili alanında Türkçe vergi terimleri ve türetildikleri kök fiillere örnek olarak: *sal-*, *salık*; *ber-*, *bergü*, *bert*, *berim*; *çık-*, *çıkış*; *bas-*, *basığ*, *baskak*; *kod-*, *kodğu* verilebilir. Bugün Türkiye Türkçesindeki *vergi* kelimesinin Eski Türkçedeki şekli *bergü*'dür. *ber-* fiilinden türemiş bu terimde (Özyetgin 2004: 23) birtakım ses değişikliği dışında başkaca bir değişiklik olmamıştır. Günümüzde de iktisat terimi olarak kullanılan *vergi*, anlam ve kavram değişikliğine uğramadan Eski Türkçeden bugüne ulaşmıştır.

Türkçe kökenli vergi terimleri içerisinde *alım* "alım, vergi", *basığ* "bir vergi adı", *berim* "borç, alacak; vergi borcu", *bert* "baş vergisi", *borluk* "üzüm bağına ait vergi", *borla tamgası* "baş vergisi", *çıkış* "masraf, gider", *kara sanı* "hayvan sayısı", *salığ* "vergi", *tartmak* "kantar vergisi", *teşig* "bir tür vergi",

tütün "vergi" bulunmaktadır. Bu terimlerden en ilgi çekici olanı *tütün*'dür. Eski Türkçede 'duman' anlamında kullanılan bu söz bir vergi terimi olarak 'hane, ev vergisi' anlamında Uygur belgelerinde geçmektedir. Özyetgin'e göre bacasından duman tüten her evden alınan vergi terimini karşılamakta olan *tütün*, hane karşılığındadır (Özyetgin 2004: 114).

Türkçe vergi terimleri içerisinde geçen *berimçi* ise 'vergi mükellefi' anlamındadır. Kâşgarlı Mahmut'un sözlüğünde de 'borçlu' anlamında geçen *berimçi* teriminin (Özyetgin 2004: 156) günümüz Türkçesiyle *verimci* olabileceği göz önüne alındığında bu terimin Arapça *mükellef* terimi yerine kullanılabileceğini belirtmemiz gerekir.

Bilindiği gibi iktisadi ilişkilerin uluslararası ortamda yoğunluk kazanmasıyla yabancı kökenli sözler ve terimler de Türkçeye geçmeye başlamıştır. Türk yazı dilinin başlangıcından itibaren Türklerin kültürel ve iktisadi ilişkide bulunduğu toplumların dilinden; Çince, Moğolcadan ve diğer dillerden sözcükler Türkçede kullanılır olmuştur.

Eski Türkçedeki vergi terimleri içerisinde *tintsuy* 'toprak vergisi', *tsañçı* 'haznedar' Çince birer alıntıdır (Özyetgin 2004: 111, 159). *Kuþçur* veya *kuþçur* 'hayvan olarak alınan vergi; çiftçi ve göçebelere alınan vergi', *yasak* 'kanuni ceza, vergi', *süsin* veya *şüsin* 'devlet kuryelerine, devlet hizmetlilerine verilen erzak' (Özyetgin 2004: 86, 121, 136) terimleri ise Moğolcadan Türkçeye geçmiştir.

Uygur kaynaklarında Arapça kökenli tek vergi terimi olarak *urub* 'dörtte bir, hacim ölçüsü' saptanmıştır (Özyetgin 2004: 121). Ancak Altın Orda dönemine ait belgelerde *hazır* veya *hazır anbar* 'vergi tahsildarının hububat ürünlerinin saklandığı ambarlardaki ürünlere biçtiği değer', *harc*, *harāc*, *harācāt* 'masraf, harcama, gider; toprak vergisi', *kısmet* 'vergi adı' (Özyetgin 2004: 73, 93, 130) gibi Arapça, Farsça kökenli terimler kullanılmıştır. Ancak, Türk yazı dilinin sonraki dönemlerinde Arapça, Farsça kökenli terimler büyük bir yoğunluk kazanmıştır. Özellikle Türklerin İslam dinine girmesi ve İslamiyetin Türkler arasında giderek yayılmasıyla birlikte Arapça, Farsça kökenli pek çok terim Türkçede kullanılmaya başlanmıştır.

İktisadi Terimlerde Arapça ve Farsçanın Etkisi

İktisadi etkinliklerde dinî kuralların ve hükümlerin egemen olması sonucunda *faiz* ve *riba* 'ödünç verilen para için alınan kâr', *beyya* 'satıcı', *ticaret* 'kazanç amacıyla yürütülen alım satım etkinliği', *taçir* 'ticaret yapan kimse', *tüccar* 'ticaret yapan kimseler', *kaime* 'kâğıt para', *iktisap* 'kazanma, edinme', *istiqlak* 'tüketme', *müsteblak* 'tüketici' gibi çok sayıda sözcük ve terim Arapçadan alınmıştır. Aynı kültür ve ekonomik ilişkiler yumağı içerisinde

İktisat Terimleri Üzerine

Farsçadan da *kâr* 'kazanç', *para*, *sermaye*, *sudager* 'tacir', *pazar* gibi pek çok terim Türkçeye geçmiştir. Zamanla Arapça ve Farsça kökenli terimler Türkçenin söz varlığında ileri düzeyde yoğunluk kazanmış, bu terimler genel dile de girmiştir. Bugün bile *faiz*, *ticaret*, *kâr*, *sermaye*, *para*, *pazar* gibi pek çok terim gerek iktisat terimi olarak gerek genel ve günlük dilde sürekli olarak kullanılmaktadır. Bu terimlerin kullandığı iktisat kitaplarının bugünün kuşaklarınca anlaşılmasının nedenleri; hem dilde yaşanan gelişme sonucunda bu terimlerin söz varlığından zamanla çıkmış olması hem de bu kavramların yerine Türkçe sözlerin ve terimlerin yerleşmiş olmasıdır. Aşağıdaki alıntılar bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

"İstihlâk malları, -Meselâ, aşağıdaki zümrelere girenler istihlâk mallarıdır: ikametgâh olarak kullanılan binalar, mobilyalar, ev âletleri, gıdaî maddeler, giyim eşyası vs... istihsal malları. Doğrudan doğruya ihtiyaclarımızın tatminine yaramıyan, fakat, diğer malların istihsalinde kullanılan mallara, istihsal mallar denir; ihtiyaclarımızın tatminine ancak istihsallerine yardım ettikleri mallar dolayısıyla, yani endirekt bir şekilde yararlar... Yardımcı maddeler, teçhizatın fer'idirler." (Demirel 1948: 8).

"Muhaceret hâdiseleri. İnsanlar milli hudutlar dahilinde yer değiştirdikleri gibi, hudutları aşmak suretile de yer değiştirirler." (Demirel 1948: 54).

"Umumiyetle dağınık bir halde bulunan şeylerin bir araya toplanmasına temerküz (concentration) denir." (Demirel 1948: 123).

Arapça, Farsça sözcüklerin ve terimlerin yoğunluğu azalarak sürse de bilim dalı adı için kullanılan ve Arapça bir alıntı olan *iktisat* sözünün varlığını uzun süre koruyacağını göstermektedir. Osmanlı Türkçesinde 'aşırı davranmama; tutma, tutam; biriktirme, artırma, esirgeme' anlamlarında kullanılan *iktisat* sözü günümüz Türkçesinde 'insanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü' anlamında kullanılmaktadır. Bugün yükseköğretim kurumları içerisinde yer alan *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* ve *İktisat Bölümü* adlarında yaşayan bu sözcük, artık Türkçenin söz varlığına yerleşmiştir. Ancak, Tanzimat döneminde dile batı kaynaklı sözlerin girmesiyle birlikte Fransızcadan *économie* de Türkçenin söz varlığına katılmıştır. Günümüz Türkçesinde, aynı kavramı anlatmak için, hem *iktisat* hem de *ekonomi* sözcüklerini kullanıyoruz. Yabancı kökenli olan bu sözcüklerin yerine kullanabileceğimiz Türkçe bir söz, bugünkü söz varlığımız içinde, ne yazık ki, yoktur (Bulmuş 2003: 1).

İktisat ve *ekonomi* sözcükleri her ne kadar eş anlamlı olarak görülse de Türkçede bu terimlerin zamanla özel kullanım alanları oluşmaya başlamıştır. Eş anlamlı da olsalar *iktisat* ve *ekonomi* terimlerinin kalıplaşmış ifade ve anlamlarda birbirlerinin yerine kullanılmama durumu gözlenmektedir. Örneğin *ülke ekonomisi*, *dünya ekonomisinde*, *Türkiye ekonomisinin* gibi ifadelerde *iktisat* sözcüğü tercih edilmezken; *iktisat teorisi* gibi ifade de *ekonomi* terimi yaygın olarak kullanılmamaktadır. Benzer örneklerden yola çıkarak *iktisat* ve *ekonomi* terimlerinin kazandıkları veya yitirdikleri bu anlamlar dil bilimcilerin araştırma konularındandır.

Yalnızca terimlerde değil iktisat ile ilgili ders kitaplarında ve bilimsel yayınların dilinde Arapça, Farsça kökenli sözcüklerin yoğun bir biçimde kullanışı bu yazıları daha da anlaşılmasız hâle getirmiştir:

"*Temerküz fiilî inhisarların tesisi temayülünü tazammun eder. Fiilî inhisar kartel şeklinde anlaşmaların asıl kuruluş gayesini teşkil eder. Aynı şey tröstler için söylenemez. Çünkü, daha evvel gördüğümüz gibi, tröstler fiilî bir inhisar temin edemeseler bile kuruluş sebeplerini muhafaza ederler.*" (Demirel 1948: 136).

"*Talep nasıl taayyün eder? Bir malın herhangi bir zamanda pazardaki talebi, ferdi taleplerin yekûnudur. O halde, ferdi talepler nasıl taayyün eder? Ferdî talepler ihtiyacın şiddeti, gelirin miktarı ve ödenecek fiata göre değişir.*" (Demirel 1948: 211).

Dil Devrimi ve İktisat Terimleri

Atatürk'ün başlattığı Dil Devrimi sırasında Türkçenin özleştirilmesi çalışmalarında bazı iktisat terimlerine de Türkçe karşılıklar önerilmiştir. *Inhisar* karşılığında *tekel*, *istihsal* karşılığında *üretim*, *müstabsil* karşılığında *üretici*, *istihlak* karşılığında *tüketim*, *müsteblik* karşılığında *tüketici*, *ticaret* karşılığında *tecim*, *ticarethane* karşılığında *tecimevi* gibi sözler ve terimler türetilmiştir. Bunlardan *tekel*, *üretim*, *üretici*, *tüketim*, *tüketici* gibi pek çok terim günümüzde de kullanılırken *tecim*, *tecimevi* gibi terimler gerek genel dilde gerek iktisat terimi olarak yaygınlaşmamış, kullanım alanı kazanmamıştır.

Arapça, Farsça kökenli sözcük ve terimlerin Türkçeleştirilmesi çalışmaları sırasında batı kaynaklı, özellikle de İngilizce sözcüklerin, terimlerin gittikçe artan bir yoğunlukta Türkçeye girişi başlamıştır. Türk ekonomisinin dışa açılmaya başladığı 1950'li yıllarda aynı zamanda yabancı dille öğretim uygulamasına da gidilmesi, İngilizce terimlerin Türkçeye girişini hızlandırmıştır. Yabancı dille yapılan öğretimde kullanılan İngilizce terimler zamanla Türkçe ders kitaplarında, araştırmalarda, makalelerde, raporlarda kullanılır olmuştur. Amerika ile ekonomik ilişkilerin yanı sıra askerî, bilimsel ilişkilerin de artması

İktisat Terimleri Üzerine

sonucunda yalnızca iktisat alanında değil diğer alanlarda da İngilizce kökenli sözcükler ve terimler Türkçede yoğunluk kazanmıştır.

Batı kökenli sözcük ve terimlerin artan yoğunluğu üzerine Türk Dil Kurumu bu defa da 1970'li yıllardan itibaren batı kaynaklı sözcüklere ve terimlere karşılık bulma ve bunları yaygınlaştırma çalışmasına girişmiştir. TDK'de oluşturulan yarkurul, bu çalışma kapsamında gerek gündelik dilde kullanılan batı kökenli sözcükler için gerek çeşitli bilim dallarındaki batı kökenli terimler için önerilen karşılıklar içerisinde iktisat terimi olarak *enflasyon* için *şişkinlik*, *ergonomi* için *işbilim*, *stagflasyon* için *duruk şişkinlik*, *deflasyon* için *inginlik* gibi öneriler de yer almıştır (TDK 1972).

Türk Dil Kurumunun yeniden yapılanmasından sonra 1993 yılında kurulan Yabancı Kelimelere Karşılık Bulma Komisyonu çeşitli alanlardaki bilim terimlerinin yanı sıra iktisat ile ilgili batı kökenli sözcük ve terimlere karşılıklar bulmuştur. *Ad hoc group* için *özel kurul*, *akreditif* için *güven yazısı* veya *güven hesabı*, *alivre* için *önceden satış*, *amortisman* için *aşınma payı* veya *yıpranma payı*, *arbitraj* için *ara kazanç*, *avans* için *öndelik*, *franchising* için *isim hakkı*, *hedging* için *koruma*, *konsorsiyum* için *şirketler birliği* gibi karşılıklar önerilmiştir (TDK 2002).

Her iki çalışmada da önerilen karşılıkların Arapça, Farsça kökenli terimlere önerilen sözcük ve terimler kadar başarılı olamadığını mevcut duruma bakarak söylemek, yanlış olmasa gerek.

İktisat Terimlerinde Yabancılaşma

Türkçede son yıllarda gündelik dilde ve hemen her alanda yabancı kökenli sözcüklerin ve terimlerin kullanılması; iktisat, bankacılık, borsa gibi alanlarda kendisini daha yoğun bir biçimde hissettirmektedir. Bunun da nedeni küreselleşen ekonomik ilişkilerdir. Sınırların kalktığı, çokuluslu şirketlerin dünya ekonomisinde etkin duruma geldiği, ekonomilerin birbirini çok çabuk ve güçlü bir biçimde etkilediği günümüzde, belirli paraların her ülke piyasasında yaygın dolaşımı ile yabancı kökenli sözcük ve terimler de hemen her ülkenin dilinde kullanılmaya başlamıştır. İngilizce kökenli bu terimlerin özgün biçimleriyle yazılması Türkçe yazım ve söyleyiş için çeşitli sorunlar ortaya çıkarırken dilimizde karşılığı bulunan sözcük ve terimlerin yerine İngilizcelerin de kullanılması hem terimlerin hem de söz varlığının hızla yabancılaşmasına yol açmıştır. Bu durum, ekonomi ile ilgili Türkçe yazıların anlaşılabilmesi için İngilizce kökenli terimleri bilme zorunluluğunu getirmiştir:

"İşlemlerde, kontratın borçlusu, faiz oranlarındaki artışa karşı kendini korumak için futures kontratları satıp short pozisyon alacaktır. Faiz oranlarındaki düşüşe karşı kendini korumak için ise ala-

caklı firma, long pozisyona girip futures kontrat satın alacaktır... Parite oynamalarından kaynaklanan kârın tamamının hedging yapılmış olması nedeni ile kaybolmuş olması, özellikle futuresun hedging amaçlı kullanımında ortaya çıkabilecek bir durumdur." (Baran 2001: 138, 139).

"İstisna kapsamına giren taşıma işleri ile ilgili ortaya çıkan ve tabmil-tabliye işlemlerinin gecikmesi (bekleme) nedeniyle navluna ilaveten alınan Dispeç ve Demoraj (Sürastarya) ücretleri de KDV'den istisnadır." (Erarslan 2001: 168).

Uzun vade, kısa dönem gibi Türkçe kökenli terimler dururken bunların İngilizcelerinin kullanılması, yazıları anlaşılmasız kılmaktadır. Bir cümlede *options, strike price, call option, short position, futures options, put option, physical cash option, tick* gibi İngilizce kökenli terimlerin birkaç kez kullanılması âdeta bu yazıların karma dille yazılmış olduğu izlenimini uyandırmaktadır:

"Bir options kontratı, kontratı satın almış olan kişiye strike price adı verilen, belirlenmiş bir fiyat üzerinden gelecekteki bir tarihte, satın almış olduğu optionun türüne göre strike price üzerinden alış yada satış yapma hakkı verir... Options kontratlarının iki temel türü mevcuttur. Birincisi, alıcıya dövizlerde ve diğer finansal enstrümanlarda long position almasını sağlayan, yani alım emrini içeren call option, ikincisi ise short position almasını sağlayan put optiondur... Vadeli piyasalarda iki tür options işlemi yapılmaktadır. Futures optionsları ile, physical cash option adı verilen options işlemleri... Markın dolar karşılığının 0,625'den 0,60'a gerilemesi, 250 tick'lik bir hareketi ifade etmektedir." (Baran 2001: 140, 141).

Kullanılan yabancı kökenli bu terimlerden *short position* için Türkçede *kısa vade, kısa dönem*; *futures options* için *uzun vade, uzun dönem*; *option* için *seçenek* gibi karşılıklar bulunmaktadır. İngilizce kökenli bazı terimlerin bir de çoğul biçimlerinin İngilizce çoğul eki -s ile yapılması da dikkati çeken bir başka özelliktir.

Bu olumsuzlukların yanı sıra İngilizce kökenli terimlerin Türkçe ek almış biçimleri ise yazım açısından başlı başına sorun oluşturmaktadır. İngilizce özgün yazımıyla kullanılan bu terimlere Türkçe söz dizimine göre ekler getirilmesi gerektiğinde terimlerin Türkçe okunuşlarına göre değil de İngilizce özgün okunuşlarına göre ekler getirilmesi çok tuhaf bir durum ortaya çıkarmaktadır. Aşağıdaki tümcede *business cycle* sözcüğüne Türkçe yazım kuralına göre ince ünlü ek getirilmesi gerekirken kalın ünlü eklerin getirilmesi

İktisat Terimleri Üzerine

Türkçe söyleyişin değil İngilizce söyleyişin esas alındığını göstermektedir.

“Gelişmekte olan ülkelerde ekonomide meydana gelmesi muhtemel business cycle’ların absorbe edilmesinde, yatırımların finansmanı anlamında ekonomiye kaynak yaratılması ve ekonominin fonlanması anlamında borsa ve finans kurumlarının mevcudiyeti ile bu kurumların etkin işleyişi de büyük önem taşımaktadır.” (Baran 2001: 143).

Benzer durum, kısaltmaların kullanımında da karşımıza çıkmaktadır. Türk harflerinin okunuşunu belirleyen 1353 Sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun’a göre alfabemizdeki harfler be, ce, çe, de, i, ke vb. biçimlerde seslendirilmektedir. Konuşurken kısaltmalardaki harflerin İngilizcedeki biçimleriyle söylenmesi söyleyişi ilgilendiren bir olumsuzluk olarak karşımıza çıkarken, bu kısaltmaların yazıda da İngilizcedeki harf adları göz önüne alınarak yazılması hem yazımı hem de söyleyişi olumsuz yönde etkilemektedir. Uluslararası Para Fonunun Türkçe kısaltması olarak *UPF* yerine *International Monetary Fund* adının kısaltmasının *IMF* biçiminde kullanılması dikkat çekicidir. Üstelik bu addaki harflerin Türkçede olduğu gibi *İMF* değil *IMF* biçiminde yazılması ve söylenişin de *i-me-fe* değil *ay-em-ef* biçiminde olması neredeyse tüm kısaltmaların özgün biçimleriyle kullanılması gibi bir durumu ortaya çıkarmıştır. Ancak bu kullanışlarda en önemli olumsuzluk eklerin getirilmesinde görülmektedir. Ekler, çoğunlukla Türkçe söylenişe göre değil İngilizce söylenişe göre getirilmektedir: *İMF’nin* (i-me-fe-nin) değil *IMF’in* (ay-em-ef-in) gibi kullanışlar, kısaltmalardaki özgün biçimlerin yol açtığı olumsuzlukları göstermesi bakımından önemlidir.

Yabancı paraların Türkçede adlandırılmasında karşılaşılan güncel bir sorun da Avrupa Birliği (AB) para biriminin kullanılmasından sonra ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi Avrupa Birliği parası 1 Ocak 2002 günü dolaşıma çıktı. Batı dillerinin çoğunda *euro* biçiminde yazılan ancak söyleniş farklılıklar gösteren bu para birimi, Türkçede *yuro*, *öro*, *oyro* gibi farklı söyleyişleri karşımıza çıkarmıştır. Gerek AB üyesi ülkeler gerek diğer ülkeler, bu para birimini kendi dillerinde yazıp söylerken Türkçede *euro* yazılışının üç farklı biçimde kullanılması hem gündelik dilde hem de ekonomi dünyasında yeni bir karmaşayı başlatmıştır. Para dolaşıma çıkmadan daha 1997’de Türk Dil Kurumu, söz konusu paranın Türkçede *avro* olarak adlandırılmasını önermiştir. Konuyla ilgili olarak yapılan açıklamalarda AB parasının her devletin kendi dilinde adlandırdığı, bu nedenle söz konusu paranın Türkçede *avro* biçiminde yazılıp söylenmesi kararlaştırıldığı belirtilmiştir. Bu kararın alınmasında *euro*’nun Türkçede yazıldığı gibi okunmayıp *yuro*, *öro*, *oyro* gibi farklı söyleyişleri ola-

naklı kılmasının karmaşaya yol açacağı düşüncesi etkili olmuştur (TDK 2004).

İktisat terimlerinin kullanımında karşılaşılan bu sorunların yanı sıra zaman zaman terimlerin açıklanışıyla ilgili gelişmeler de dikkati çekmektedir. *Türkçe Sözlük*'te "tüketiciyi korumak amacıyla, özellikle temel ihtiyaç maddeleri için resmî makamlarca belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat" biçiminde tanımlanan (TDK 1998: 1632) Farsça kökenli *narh fiyatı*, iktisat kitaplarında ve terim sözlüklerinde *tavan fiyat* olarak tanımlanabilmektedir:

"Tavan fiyat, arz ve talebe yapılan bir müdabale şeklindedir. Buna narh fiyatı da denmektedir. Devlet veya belediye, bazı malların fiyatlarına müdabale ederek maksimum fiyatlar ilan eder. Satıcıların tespit edilen fiyatların üstünde satış yapmaları yasaklanır. Genellikle savaş zamanlarında, geçinme endekslerinde önemli bir yer işgal eden mal ve hizmetlerin fiyatlarına tavanlar veya üst sınırlar konmaktadır." (Malihaber 2005).

Oysa *narh fiyatı*, azami (tavan) fiyat olabileceği gibi asgari (taban) fiyat da olabilmektedir. Aşağıdaki örneklerde *narh fiyatı* terimi doğru olarak açıklanmaktadır:

"Bir mal veya faktör piyasası için belirlenen narh fiyatı; zorunlu alım satım fiyatını ifade eder. Bu fiyat; piyasa için belirlenen azami fiyat olabileceği gibi, duruma göre, asgari fiyat da olabilir. Azami fiyat tavan fiyat olarak da adlandırılır. Asgari fiyat, taban fiyat olarak da adlandırılır." (Bulmuş, 2003: 323).

"Fiat sahasında devletin yapabileceği zâbiren en sabit ve enerjik müdabale usulü fiatı cebren tesbit etmesidir. Buna tarife veya narh koyma (tarification, taxation) denir. Devlet malın fiyatını tayin ve tesbit eder; daha pahalı satılmasını veya daha ucuza satılmasını yasak eder." (Demirel, 1948: 22-23).

İktisat terimleri alanında yukarıda belirtilen sorunların giderilmesi, bilim daha anlaşılır kılınmasını sağlayacaktır.

Sonuç

Bilim terimleri; ilgili bilim dalındaki öğretim ve araştırma etkinliklerinde, yayınlarda ve çalışmalarda kullanılan özel sözcüklerdir. Ancak bazı bilim dalları, toplumun geniş katmanlarını ve toplum yaşamını ilgilendirir, hatta geniş ölçüde etkiler. Bu bilim dallarına ait terimlerin kullanım alanı, öğretim ve araştırma etkinlikleriyle, bilimsel yayınlarla sınırlı kalmaz. Toplumun yakından ilgilendiği konulara ait terimler gündelik dile girer, yaygınlaşır ve kullanım alanını genişletir. İşte böyle bir özelliğe sahip iktisat terimlerinden

İktisat Terimleri Üzerine

pek çoğu gündelik dile girmiş ve yaygınlaşmıştır. Yabancı kökenli iktisat terimlerinin genel dile girişi, gündelik dildeki yabancı kökenli sözcüklerin yoğunluğunu da artırmaktadır. Bu bakımdan iktisat terimlerinin herkes tarafından anlaşılır ve toplumca kabul edilebilir bir biçimde ve elden geldiğince Türkçeleştirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Aksan, Doğan (1996), *Türkçenin Sözcüğü*, Engin Yayın Evi, Ankara.
- Baran, Ercüment (2001), "ABD Chicago Mercantile Exchange'de İşlem Gören Enstrümanlar ve CME'de Hedging Yöntemleri-II", *Yaklaşım*, sayı: 102, Haziran 2001, Ankara, s.138-143.
- Bulmuş, İsmail (2003), *Mikro İktisat*, Ankara, 5. baskı.
- Demirel, Esat (1948), *Umumî Ekonomi*, cilt I, ikinci basılış, İstanbul.
- Erarslan, Hasan (2001), "Transit ve Türkiye İle Yabancı Ülkeler Arasında Yapılan Taşımada Katma Değer Vergisi İstisnası ve Bir Sorun", *Yaklaşım*, sayı: 102, Haziran 2001, Ankara, s.166-174.
- Karaağaç, Günay (2005), *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ yayınları, Ankara.
- Malihaber (2005), "Tavan Fiyat", *Mali Ansiklopedi*, <http://www.malihaber.com> (18 Mayıs 2005).
- Özyetgin, A. Melek (2004), *Eski Türk Vergi Terimleri*, Köksav yayınları, Ankara.
- TDK (1972 – 1978), *Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Denemesi I-II*, Ankara.
- TDK (1998), *Türkçe Sözlük*, Ankara.
- TDK (2002), *Yabancı Kelimelere Karşılıklar*, genişletilmiş 2. baskı, Ankara.
- TDK (2005), *Milliyet Gazetesi Yazarı Ali Püsküllüoğlu'na Gönderilen Açıklama*, <http://tdk.org.tr/basin.html> (18 Mayıs 2005).